

Oponentský posudek disertační práce

Název práce: Dětský domov – možnosti a výzvy v české společnosti 21. století

Autor práce: PhDr. Alois Daněk

Autor si za téma své disertační práce zvolil problematiku dětských domovů, což lze hodnotit jako velmi aktuální speciálněpedagogické téma. Samotný název práce vzbuzuje slibné očekávání výstupů práce, které budou orientovány ke koncepčním řešením, pro celou českou společnost s dlouhodobým dopadem. Po prostudování práce se zdá, že toto široké koncepční zacílení byly pro autora příliš ambiciózní a k jeho naplnění v práci nedošlo, neboť autor se dotýká obecně známých problémů, se kterými se současné pojetí, postavení, koncepce dětských domovů potýká, ale nepřináší očekávaná koncepční řešení. Těchto nemohl ani dosáhnout, neboť vychází pouze ze zjištění z jednoho dětského domova, kde působí.

Disertační práce se skládá z teoretické části, která má tři kapitoly a z části, která má název „Hledání odpovědí“, což by měla být empirická část, která je rozdělena do 4 kapitol.

V samotném úvodu práce autor vychází z jakéhosi subjektivního popisu stavu společnosti a snaží se o zasazení instituce dětských domovů do této celospolečenské situace. Dále zde vymezuje hlavní cíl práce: Hlavním cílem předkládané disertační práce je zjistit, zda je současný dětský domov schopen plnit roli určenou zákonem. Tento cíl následně promítá do 3 oblastí a ke každé formuluje výzkumnou otázku. Výzkumná otázka č. 1: Jaké jsou důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých ve zkoumaném prostředí? Výzkumná otázka č. 2: Jak jsou mladí dospělí připravení na odchod z dětského domova? Výzkumná otázka č. 3: Jak se daří mladým dospělým zapojit do společnosti po jejich odchodu z prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy?

Dále následuje nastínění obsahu jednotlivých kapitol teoretické části. Zde na str. 12 se vyskytuje chyba v posledním odstavci „ praktickou část uzavře....“ má zde asi být teoretickou část uzavře. V následujících odstavcích autor popisuje zamýšlený obsah kapitol praktické části, autor tímto asi míní pasáž pod názvem Hledání odpovědí.

Teoretická část práce začíná na str. 15, kde autor opět opakuje, čím se tato pasáž bude zabývat, jak je členěna do tří kapitol, což jsou věci, které již byly dříve uvedeny. Tím text nabývá na počtu stránek, ale nepřináší nic nového, tento způsob psaní se v práci systematicky opakuje i v dalších pasážích celé práce.

První kapitola teoretické části zaměřená na současný stav poznání část 1.1 Teoretická vymezení je poměrně stručně pojata, očekávala bych podložení legislativně přesným vymezením opřeným o paragrafové znění. Pasáž 1.2 Teoretická východiska je částečně zasazena do historického kontextu, ale tímto se autor zabývá i v samostatné části 1.3 Historické souvislosti. Na str. 20 autor přechází na hodnocení aktuální literatury, jež se zabývá řešenou problematikou. Odkazuje zde na skutečnost, že často je spíše toto téma zakomponováno pod ústavní výchovu a uvádí tvrzení – citace str. 20 konec posledního odstavce „ to můžeme pravidelně sledovat zejména u monografií a výzkumných projektů realizovaných neziskovým sektorem“. Jedná se o jeden z mnoha zcela subjektivních pohledů autorka, kterých je v práci velké množství a které nejsou vůbec doloženy. V tomto případě autor dokládá jen jeden odkaz a na základě toho zevšeobecňuje. Kritické hodnocení jistě do práce patří, ale musí vycházet z doložitelných pramenů a v této práci se povětšinou jedná o subjektivní náhled autora.

V již zmiňované části 1. 3. se autor snaží téma zasadit do historických souvislostí, ale spíše se jedná o jakýsi exkurz, nástřel než ucelené pojetí. Vysvětlení si žádá závěr podkapitoly citace str. 28 „ ...v minulosti nebyl institut dětských domovů společensky potřebný a jedná se o vyloženě moderní fenomén s poměrně krátkou historií“.

V části 1.5 Další zdroje autor uvádí pouze práce z jedné vysoké školy – Univerzita Karlova – proč?

Podkapitol 1.6 má přinést shrnutí, ale jedná se o pasáž, která nepřináší nic nového, shrnutí, jako také, je vábní a spíše se jedná o stránky, které zvyšují objem práce.

Druhá kapitola je orientována na legislativní ukotvení zkoumané problematiky, přičemž na str. 34-35 se opakuje již dříve uvedené. Je zde opět řada subjektivních tvrzení, která nejsou ničím doložena. Str. 38 1. odst. citace „ podle informací z terénu jsou kapacitně zcela vytížena“. Čím je toto podloženo, z kterého výzkumu, z dotazů, na které instituce autor vychází? Str. 38 ZDVOP bývá často nepřesně označováno jako školské zařízení pro výkon

ústavní výchovy, ačkoli se jedná výhradně o nástroj sociálně-právní ochrany. Kde je takto označován.?!

Podkapitola 2.5 nese název Slovensko. Tento název se jeví jako poněkud nešťastný, snad lépe Systém ústavní výchovy na Slovensku či podobně. Z následného zpracování tématu není zcela jasné, proč autor tuto kapitolu zařadil, když s poznatky o tomto systému nijak systematicky dále nepracuje.

Pojetí třetí kapitoly pod názvem Dětský domov současnosti je popisné spíše odpovídající diplomové práci než disertační práci. Na stranách 55-60 je převzatý výzkum „Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV“, který sice přináší jistě zajímavá zjištění, ale otázka zní, jak s nimi autor dále pracuje? Na str. 61-62 je uvedeno tvrzení „ Speciální pedagogika se ve své specializaci etopedii věnuje problematice poruch chování a poruchám socializace, ale místy je záběr etopedie zaměřen na dětské domovy se školou a na výchovné ústavy a dětské domovy bývají opomíjeny. “ Toto opět subjektivní tvrzení by měl autor doložit.

Na str. 70 začíná část práce, která je nazvána Hledání odpovědí. Hned na počátku se autor dopustil asi překlepu, neboť na třetím řádku uvádí „ Teoretickou část zahájíme čtvrtou kapitolou, uvedenou označením cíle disertační práce a výzkumných otázek“, asi se mělo jednat o praktickou část.

Autorem zvolená metodologie se jeví pro tento druh práce jako vhodná, pokud by byla důsledně aplikována a vyhodnocována. Využití rozhovorů, pozorování, analýzy dokumentů, triangulace, zakotvená teorie slibovaly možnost zajímavých zjištění. Bohužel k tomuto nemohlo z řady příčin dojít.

Na str. 83 je popisován „předvýzkum“, samotný popis je velmi vábní, odkazuje na dřívější výzkumy, ale neuvádí které. Na str. 85 se hovoří o 1. výzkumu v letech 2015-2019, tedy před COVID 19. Následně se píše o výzkumu zahájeném v r. 2020, tedy již v době pandemie COVID 19 a pokračování v r. 2023, ale i když autor popisuje, že se situace v instituci výrazně změnila, tak vůbec dopad všech opatření, jejich vliv na klientelu, atd., v uváděných zjištění vůbec či minimálně zohledňuje, přičemž je obecně známo, že celá společnost se dosud potýká s dopady této pandemie a realizovanými opatřeními.

Pátá kapitola je zaměřena na „Zkoumané prostředí Klánovický ústav“. Autor rámcově

popisuje ústav od založení po stávající stav, dále se věnuje „zkoumanému vzorku“. Z textu je obtížné vydedukovat, kdo vlastně přesně tvořil zkoumaný vzorek. Autor uvádí, že Dětský domov Klánovice je v současnosti složen ze sedmi rodinných skupin, celková kapacita domova je 54 dětí a mladých dospělých. U všech byly vedeny rozhovory?, Všichni byli zařazení do pozorování? U všech byla zkoumána dokumentace?

Ve druhém pasáži „Zkoumaný vzorek“ autor prezentuje osm vybraných kazuistik mladých dospělých, kteří v poslední době odešli z Dětského domova Klánovice a zároveň žili v rodinných skupinách, ve kterých autor disertační práce působil. Kazuistiky, tak jak zpracovány odpovídají seminární práci, nikoli disertační práci, např. kazuistika č. 3 má celkem rozsah 15,5 řádků? S tvrzením autora, že se jedná o detailní kazuistiky, jak uvádí na str. 110 rozhodně nelze souhlasit. Opět i zde se stále promítá zcela subjektivní pohled autora, např. v tvrzení na str. 105 „Jeho příchod patřil mezi nejdramatičtější v celé historii dětského domova“, čím to má autor podloženo?

Od strany 112 autor popisuje „Výzkumná zjištění“. Celý text této kapitoly je rozdělen do několika subkapitol, ve který autor se věnuje, dle jeho výběru faktorů, jež ovlivňují život v dětském domově.

Úvodem autor sice uvádí, „že jsme si zcela vědomi skutečnosti, že prezentovaná zjištění jsou velmi obtížně generalizovatelná a jsou platná výhradně pro zkoumané prostředí, pouze pro zkoumanou cílovou skupinu, pouze pro zkoumaný časoprostor“, což je pravda, ale jeho prezentace celkově vyznívají zcela jinak. Jednotlivé pasáže, jež by měly jasně popisovat zjištění, jsou velmi často prokládány odkazy na literární zdroje, které jsou mnohdy obtížně sladitelné s vlastním textem autora a řešenou problematikou. Některé odkazy by snad mohly být zařazeny do části teoretické.

Jednou oblastí, na kterou se autor zaměřuje, problematika ztráty rodičů. Zde na straně 115 např. uvádí, že dnes osiřelými lidmi označujeme především vdovy, vdovce a sirotky. Nabízí se otázka, kdo další je osiřelý, když se uvádí především? Opravdu je vdova a vdovec osiřelý? Potom autorovi chybí definice. Na toto navazují citáty z díla J. A. Komenského, které jsou z historického pohledu jistě zajímavé, ale jakou mají souvislost s výsledky šetření?

Opět se zde v celé kapitole objevuje řada tvrzení, která jsou velmi vábně podložena či nejsou vůbec podložena. Na str. 116 autor se odkazuje na řadu rozhovorů – „Během našeho výzkumu jsme provedli řadu rozhovorů s dětmi a mladými dospělými, kteří ztratili jednoho

nebo oba rodiče. Primárně jsme zjišťovali, jestli je edukační realita dětského domova připravena kvalitně pracovat s osiřelými dětmi a jestli vychází vstříc specifickým potřebám osiřelých dětí a mladých dospělých. Zjistili jsme, že problematika speciálněpedagogické intervence pro práci s osiřelými dětmi a mladými dospělými není v Dětském domově Klánovice dostatečně zpracovaná.“ Řada rozhovorů – kolik? Jaké byly otázky? Byly otázky jiné pro děti a mladé dospělé? Jaké byly odpovědi? Lišily se odpovědi dětí a mladých dospělých? Na základě čeho byl učiněn závěr, že problematika speciálněpedagogické intervence pro práci s osiřelými dětmi a mladými dospělými není v Dětském domově Klánovice dostatečně zpracovaná?

Takto se lze ptát prakticky na všechna autorova zjištění, neboť v práci odpovědi respondentů žádné nejsou.

Často jsou do zjištění vkládány obecně známé skutečnosti, ale nejsou provázány se zkoumanou problematikou. Např. str. 127 autor uvádí „ Je zcela nutné intenzivně pracovat na celospolečenském povědomí o důležitosti internetové bezpečnosti“, což jistě je nezpochybnitelné, ale očekávala bych, že následující 4 odkazy, které hned následují, budou mít vazbu na zkoumané prostředí či zkoumanou klientelu, ale není tomu tak ani u jednoho, jeden z nich se dokonce týká vysokoškoláků. Text těmito obecně směřovanými sděleními nabobtnává.

Na str. 129 autor uvádí, že „Několik sledovaných dětí mělo dlouhodobě prokazatelně horší znalosti než známky v žákovských knížkách.“ Děti byly přezkušovány, testovány, kdo to prováděl, v textu o tomto není zmínka. Jak tedy byl proveden tento závěr. Kolik je několik? Opět jedno z řady nedoložených tvrzení.

Snad nepřehledněji a s jistou snahou podchytit postoje a názory dotazovaných je zpracována podkapitola 6.6 Vychovatelé, ale ani zde se autor zcela neoprostil do subjektivního pohledu a zevšeobecňování, jež vyvozuje z názorů, jež získal v jednom zařízení.

Takto by bylo možné uvádět celou řadu dalších obdobných autorových výstupů, které jsou takto vábně prezentovány na následujících stranách práce.

Závěr práce opětovně popisuje obsah jednotlivých kapitol a autorem prezentovaných pohledů, včetně řady diskutabilních tvrzení, jež byla již v předešlých pasážích uvedena. Stran naplnění hlavního cíle a zodpovězení tří výzkumných otázek sám autor připouští, že ne vše se podařilo naplnit.

Ač se práce zabývá a pro potřebu praxe a jejího zkvalitnění zajímavým tématem, tak se autorovi, nepodařilo dojít k tíženému naplnění postavených cílů a to ani v rovině přínosu prokazatelně nových poznatků, jež by obohatily teorii, ale ani praktický dopad není takový, jež by se od disertační práce očekával, neboť vše je postaveno na zjištěních z jednoho zařízení, ve kterém autor působí. Zjištění nejsou dostatečně doložena, často jsou závěry velmi vábní a subjektivní.

Vzhledem k výše uvedenému musím konstatovat, že disertační práce nesplňuje požadavky, jež jsou na tento typ práce, tedy práci nedoporučuji k obhajobě.

V Olomouci 1. září 2024

Prof. PaedDr. Libuše Ludíková, CSc.